

14. Яковлев А. Бунт черкасцев и каневцев в 1536 году. / А. Яковлев // Другі Яковлівські читання: Матеріали Республіканської наукової конференції, присвяченої пам'яті українського історика, правознавця, громадського і політичного діяча Андрія Яковліва / Черкаський інститут управління; Молодіжне історичне товариство ім. А. Яковліва / заг. ред. В. В. Ластовський. – Черкаси: / Черкаський інститут управління, 2002. – 74 с.

Маньгора Т. В. Обычное право в трудах Андрея Яковлева.

Статья посвящена анализу обычного права в трудах известного украинского общественного и политического деятеля, ученого – правоведа, историка украинского права А. И. Яковлева.

Ключевые слова: А. И. Яковлев, обычное право.

Mangora T. V. Customary law of works of Andrey Yakovliva.

This article is dedicated to the analysis of customary law of works of the famous Ukrainian, public and political person, scientists, jurisprudent, historian of Ukrainian legacy.

Keywords: A. I. Yakovlev, customary law.

УДК 340. 137

Невмержицька Н. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДО ПИТАНЬ ПРО КЛАСИФІКАЦІЮ ВИДІВ УНІФІКАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню основних видів уніфікації. Окреслено погляди авторів на види уніфікації та дана характеристика останнім. Доведено, що кожен із видів уніфікації являється своєрідним балансом у регулюванні суспільних відносин.

Ключові слова: універсальна уніфікація, регіональна уніфікація, матеріальна та процесуальна уніфікація, уніфікація колізійних норм, міжнародно-договірна уніфікація, нормативно-правова уніфікація.

Поглиблене наукове дослідження правової дійсності, в тому числі і уніфікації, неможливо провести без використання методу класифікації. Реальне функціонування даного процесу в системі законодавства будь-якої держави ставить проблему її класифікації в розряд першочергових та вкрай актуальних.

Уніфікація й уніфіковані норми є порівняно новим явищем у праві, а зважаючи на їх роль у законодавстві, вони є необхідними. Існує не один вид уніфікацій, погляди вчених з цього приводу дещо розходяться. Один із них виділяє свою класифікацію інший доповнює вже існуючу. Єдиної точки зору не має.

Розгляду загальних проблем уніфікації та її видів у тому числі, присвячені праці таких вчених, як Л. Варшоломідзе, О. Воробйова, А. Довгерта, Л. Луць, О. Монастирського, Н. Оніщенко, В. Опришка, Ю. Тихомирова, Ю. Шемшученка тощо.

Метою статті є визначити та всебічно охарактеризувати види уніфікації, проаналізувати їх сутність та визначити переваги і недоліки кожної з її видів.

Для розуміння суті уніфікованих норм можна звернутися до поширеного в науці методу класифікації, який дасть більш-менш розгорнуту картину щодо наявних на сьогоднішній день різновидів уніфікації.

Як уже зазначалося вище існує не один вид уніфікації. Так, наприклад Ю. Тихомиров зазначає що правова уніфікація може мати кілька різновидів. По-перше, вона відрізняється за своїми цілями і масштабами, охоплює або прикордонні держави, або держави одного регіону, або держави в рамках міждержавних об'єднань. По-друге, зі свого предмета уніфікація може бути матеріальною, торкаючись однакового регулювання прав і обов'язків учасників відносин (цивільних, трудових, сімейних та ін.) і процесуальною, пов'язаною з веденням єдиних правил розгляду в судах і зовнішньоторговельних арбітражах суперечок з іноземним елементом. По-третє, уніфікація права може проводитися в різних формах – шляхом укладання міжнародних договорів, прийняття модельних рекомендаційних законодавчих актів, застосування примірних договорів міжнародних організацій, використання міжнародних звичаїв [9, с. 97-98]. По-четверте, уніфікація може охоплювати і правові системи держав певного регіону (АСІАН), правові системи держав у рамках міждержавних об'єднань (СНД, ЄС), може поширюватися на правові системи більшості або навіть і всіх держав світу (ООН).

Щодо першого різновиду розрізняють універсальну та регіональну уніфікацію.

Універсальна уніфікація призначена для всіх держав, відповідно міжнародні договори, які втілені в таку уніфікацію, відкриті для загальної участі. Наприклад, Віденська конвенція 1980 р. відкрита для приєднання всіх держав (ст. 91). Універсальна міжнародно-правова уніфікація націлена в першу чергу на досягнення однаковості національних правових норм, тобто на створення уніфікованих норм, оптимального для максимально широкого кола зацікавлених держав [2, с. 19].

Регіональна – це уніфікація, здійснювана в межах обмеженого кола держав (наприклад, держав одного географічного району чи району в рамках інтеграційних утворень).

Слід зазначити, що Україна бере активну участь в регіональній уніфікації здійснюваної в рамках СНД. Міжпарламентська Асамблея прийняла спеціальний документ “Основні напрямки зближення національних законодавств держав-учасників Співдружності” [4], у якому зазначено широке коло областей, в яких необхідне зближення законодавства: економічні зв'язки, транспорт, статус суб'єктів господарювання, трудові права, патентне права, інвестиції тощо.

Щодо другого різновиду, як вже зазначалося вище, правова уніфікація виходячи зі свого предметного критерію, може бути матеріальною та процесуальною.

Що стосується уніфікованих процесуальних норм, то тут все досить просто. Основна їх задача усунути різницю та прогалини, які є у нормах національного процесуального права і, таким чином, полегшити діяльність суду та арбітражу, посилити захист майнових прав та юридичних осіб за кордоном.

Зміст уніфікованої матеріальної норми полягає в тому, що правовідносини регулюються безпосередньо юридичними нормами тобто нема потреби у відсиланні до права іноземної держави.

На думку М. М. Богуславського, матеріально-правовими є уніфіковані та внутрішні матеріальні норми. Причому останні повинні бути спрямовані виключно на регулювання відносин із “зовнішнім елементом”. Іншими словами, це спеціальне регулювання нормами в межах внутрішнього законодавства, розрахованого саме на регулювання “міжнародного фактичного складу” [1, с. 132]. Уніфіковані матеріально-

правові норми дозволяють уникнути односторонності у правовому регулюванні. Найбільш високий ступінь уніфікації права, особливо матеріального, досягнуто в області зовнішньоекономічних відносин.

У рамках даного критерію виділяють ще і колізійний метод. Особливістю колізійної норми є те, що вона може санкціонувати дію норм іноземного права у сфері функціонування “свого” права.

І що стосується уніфікації колізійних норм, то шведський професор О. Ландо виділяє їх наступні переваги: по-перше, така уніфікація незначно впливає на суспільство, оскільки правила адресовані лише громадянам і підприємствам, які беруть участь у міжнародній торгівлі або мають інші взаємини із закордоном; по-друге, уніфікація колізійних норм процес більш простіший, ніж уніфікація матеріально-правових норм, так як при цьому ціла галузь права може бути урегульована відносно невеликим числом приписів; по-третє, уніфіковані колізійні норми сприяють передбачуваності, оскільки їх наявність допомагає сторонам визначити, закон якої країни може бути застосований при пред’явленні позову до судів держави, яке сприйняло ці уніфіковані норми [10, с. 4].

Як показує практика, уніфікація йде шляхом переважного розвитку матеріально-правової уніфікації (допомогою створення єдиних прямих матеріальних норм) в поєднанні з доповнюючим їй колізійним регулюванням при збереженні диспозитивного характеру уніфікаційним регулювання та можливості прояву вільного волевиявлення сторін у договорі [2, с. 23-24].

Використання матеріального-правового методу в регулюванні має переваги перед колізійним. Вони полягають у тому, що, по-перше, цей метод створює значно більшу визначеність для учасників правовідносин, оскільки для них ці норми можуть бути відомими заздалегідь. По-друге, уніфіковані матеріально-правові норми дозволяють уникнути односторонності у правовому регулюванні. У свою чергу, колізійний метод регулювання сприяє усуненню прогалин, які утворюються з використанням виключно матеріально-правових норм. Поєднання вказаних методів дозволяє врахувати конкретні умови виникнення й реалізації прав та обов’язків суб’єктів правовідносин.

Проте, переваги матеріально-правового методу перед колізійним поділяють не всі. Так, на думку Г. Матвеева, міжнародному праву притаманний лише колізійний метод регулювання. Аргументуючи свою позицію, вчений зауважував, що уніфіковані матеріальні норми немовби “розмивають” міжнародне право як галузь і звужують сферу його дії. Вчений відносив ці норми не до міжнародно-правових, а до внутрідержавних галузей права: цивільного, цивільного процесуального [5, с. 36]. Цю думку поділяють і деякі інші юристи, такі як наприклад Ж. Сталев та А. Левітін. Крім того, у правовій літературі іноді береться під сумнів потреба в матеріально-правовому методі регулювання правовідносин у міжнародному праві.

Третій різновид правової уніфікації, який включає в себе і використання міжнародних звичаїв і прийняття міжнародних договорів та модельних законодавчих актів, застосування примірних договорів міжнародних організацій тощо. У рамках даного різновиду, можна виділити ще один вид уніфікації, а саме міжнародно-договорний.

За допомогою міжнародного договору створюється єдина міжнародна норма, яка діє в усіх державах, що визнали для себе цю норму обов'язковою. Подібне відбувається у випадках, коли в текст договору включаються норми, спеціально призначені для регулювання внутрішньодержавних відносин і які не потребують імплементації у внутрішньодержавне право. В усіх державах, що приєдналися до подібного договору, діятиме єдина норма [3, с. 81]. І хоча даний вид уніфікації наприкінці ХХ століття досить часто піддавався критиці, як такий що мав довгі терміни підготовки актів та введення їх у дію, обмежене коло учасників, а міжнародний договір, як акт уніфікації не відповідає рівню зв'язків та не забезпечує ефективного зближення правових систем, можна точно сказати, що право не може створюватися самостійно лише окремими державами. Саме в договірній уніфікації початку державного суверенітету і вільного волевиявлення отримують найбільш яскраве і повне вираження.

Інша класифікація, розглянута у монографії за редакцією О. В. Зайчука та Н. М. Оніщенко, у якій зважаючи на функціональну розмаїтість законодавства, виділяють загальну, локальну та відомчу уніфікації [7, с. 231].

Загальна уніфікація – є центром усього інтеграційного процесу. Вона характеризується високим рівнем нормативних узагальнень, покликаних із максимальною повнотою врегулювати визначене коло суспільних відносин. У результаті такої уніфікації утворюються дві групи нормативних актів. До першої належать законодавчі акти, які є сукупністю загальних універсальних приписів, принципів та інститутів, що визначають особливості і завдання тієї чи іншої галузі законодавства. Їх формулюють і приймають вищі органи державної влади з питань, віднесених до загальнодержавної компетенції (Конституція, договори, декларації тощо) [7, с. 231].

До другої групи уніфікаційних актів розглянутого рівня належать кодекси, статuti, положення тощо, які теж мають кодифікаційний характер і регулюють вадливі соціальні зв'язки у державі. При такій уніфікації законодавець прагне не просто механічно об'єднати діючі в межах країни окремі нормативні приписи, а переробити їх зміст, узагальнити і в одному зведеному акті, дати стрункий, внутрішньо погоджений виклад єдиних правових приписів, які з максимальною повнотою регулюють визначену сферу суспільних відносин. Кодифікаційна уніфікація застосовується у багатьох галузях законодавства країни: трудовому, цивільному, шлюбно-сімейному, кримінальному, адміністративному праві тощо. Основою розглянутого виду уніфікації є єдиний правовий акт загального призначення, в якому сформульовані загальні положення з питань державного, господарського, соціально-культурного будівництва, на яких базується все законодавство [7, с. 231].

Локальна уніфікація враховує місцеву специфіку утворень районного, міського, обласного масштабів і знаходить своє вираження в єдиних рішеннях, постановках, правилах. Іноді така уніфікація носить змішаний локально-відомчий характер [7, с. 231-232].

У результаті *відомчої уніфікації*, створюються єдині положення, інструкції, правила і рекомендації, які можуть бути загальними, локальними або адресуватися підприємствам окремих галузей виробництва. Різновидом документів відомчої уніфікації є ті, що виходять із конкретної установи чи організації (документи

місцевого значення) і мають цільове призначення [7, с. 232].

З розвитком процесу уніфікації число таких норм зростає. В юридичній літературі вчені-правознавці виділяють декілька критеріїв за якими класифікують як уніфіковані норми так і уніфікацію.

Крім вище перерахованих різновидів уніфікації виділяють ще й інші, а саме за характером дії уніфікації та за критерієм її системності.

За характером дії поділяють:

– імперативні (“*peremptory norms*”) – є обов’язковими для усіх держав, (наприклад Конвенції щодо транспорту). Дані норми, що виражають у категоричних розпорядженнях держави чітко позначені дії і не допускають ніяких відхилень від вичерпного переліку прав і обов’язків суб’єктів. Іншими словами – імперативні норми прямо наказують правила поведінки.

– диспозитивні (“*dispositional norms*”) – передбачають згоду сторін про відхилення від них, (наприклад Конвенція про купівлю-продаж товарів). Це норми, у яких держава наказує варіант поведінки, але які дозволяють сторонам регульованих відносин самим визначати права й обов’язки в окремих випадках, їх називають “заповнювальними”, оскільки вони заповнюють відсутність угоди і діють лише тоді, коли сторони регульованих відносин не встановили для себе іншого правила, не домовилися з даному питання (розпізнаються через формулювання: “за відсутності іншої угоди”, “якщо інше не встановлено в договорі” та ін.). Інакше кажучи – диспозитивні норми надають свободу вибору поведінки.

Деякі автори у даному критерії виділяють ще одні види норм такі як відносно імперативні, зміст яких полягає у виборі правил поведінки, які містяться у нормі, але відступати від них можна лише за певних виключних умов.

За критерієм системності розрізняють два способи уніфікації: у національній правовій системі та міжнародній сфері. У першому випадку (при так званій односторонній уніфікації), її метою, як правило, є запозичення вдалого зарубіжного правового досвіду, а не просто “копіювання” іноземних за походженням джерел права для досягнення схожості законодавства кількох правових систем. Прикладом односторонньої уніфікації є однотипні за змістом та формою норми, запропоновані законодавчими органами держав Східної Європи та деяких інших. Вони містяться у законах з міжнародного приватного права Чехословаччини, Польщі, Угорщини, Югославії та інших держав. Уніфікація у міжнародній сфері означає процес, внаслідок якого держави приймають певні договірні зобов’язання [11, с. 60].

Також вчені правознавці виділяють ще один вид, а саме нормативно-правову уніфікацію. Вона, як спосіб створення однакових (уподібнених) нормативно-правових приписів спрямована на забезпечення ефективного правового регулювання, усунення правотворчих деформацій, досягнення цілісності системи джерел права. Даний вид уніфікації стає дедалі більш витребуваним у сучасному періоді стрімкого розвитку суспільних відносин та їх трансформації.

Нормативно-правова уніфікація як складова процесу правотворення дає змогу не лише уподібнювати правила регулювання суспільних відносин, але й угруповувати нормативно-правові приписи у відповідні структурні підрозділи, обмежувати їх надмірну диференціацію. Разом з тим передумовою нормативно-правової уніфікації є спеціалізація, що дає змогу диференціювати нормативно-правові приписи відповідно

до специфіки предмету правового регулювання. Натомість і спеціалізація, і уніфікація забезпечують збалансованість та впорядкованість, а відтак і ефективність правового регулювання [6, с. 39].

Національна (внутрішньодержавна) нормативно-правова уніфікація переважно є цілеспрямованою і її метою є створення уніфікованого акта. Така уніфікація нормативно-правових приписів, зокрема у процесі кодифікації, веде до створення таких уніфікованих актів, як кодифікаційні акти. І хоча результати нормативно-правової уніфікації можуть об'єктивуватися у конституціях, законах, нормативно-правових прецедентах та інших джерелах права, все ж найвищий рівень уніфікації простежують у кодексах та інших кодифікованих актах. І це відбувається завдяки змістовному переопрацюванню нормативно-правових приписів, пов'язаних спільним предметом регулювання, що містяться у різних джерелах права та об'єднанню їх у єдиному кодифікованому акті, який поряд із цим містить і нові нормативно-правові приписи [6, с. 39].

Варто наголосити, що нормативно-правова уніфікація відома на європейському континенті віддавна. Часто в юридичній літературі її називають як найдосконалішу, вищу форму правотворчості [8, с. 360].

Як бачимо, питання класифікації видів уніфікація є досить дискусійним. Неможливо виділити якийсь головний критерій чи другорядний, всі вони є важливими, так як є складовими одного цілого процесу – уніфікації.

Висновки. Отже, на нашу думку всі вище перераховані види уніфікації є важливими та необхідними. За наявності розгорнутої та гнучкою класифікації видів уніфікації законодавець зможе точніше та швидше вибрати адекватний спосіб правової регламентації. Кожен із видів є своєрідним балансом у регулюванні суспільних відносин та має і теоретичне і практичне значення, так як служить засобом систематизації та зв'язку різних правових норм, засобом однозначного їх тлумачення і застосування, а також єдиною спрямованістю правозастосовчої практики.

Використані джерела:

1. *Богуславский М. М.* Международное частное право: учебник / М. М. Богуславский. – 4-е изд. – М. : Юристъ, 2002. – 462 с.
2. *Варшаломидзе Л. Г.* Унификация норм международного частного права в рамках УНИДРУА : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. Г. Варшаломидзе – Институт международных отношений. – К., 1998. – 188 с.
3. *Кадышева О. В.* Национальность юридических лиц в международном частном праве : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Кадышева. – М., 2002. – 168 с.
4. Конвенція про Міжпарламентську асамблею держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_069
5. *Матвеев Г. К.* Международное частное право : учебное пособие / Г. К. Матвеев – К. : Вища школа. 1985. – 176 с.
6. *Монастирський О.* Європейська національна нормативно-правова уніфікація: теоретичні аспекти [Текст] / О. Монастирський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2012. – Вип. 56. – С. 38-43.
7. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження): монографія / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Вид-во “Фенікс”, 2007. – 430 с.
8. Проблемы общей теории права и государства : учебник для вузов: под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма, 2004. – 832 с.

9. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров – М. : Издательство НОРМА, 1996. – 432 с.
10. Lando O. European Contract Law. – International Contracts and Conflicts of Laws. A collection of Essays. Ed. By Petar Sarcevic, M. Nijhoff, London / Dordrecht / Boston, 1990, P. 2-4.
11. Фединяк Г. С., Фединяк Л. С. Міжнародне приватне право : навч. посіб. / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк – 2-е вид., допов. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 416 с.

Невмержицкая Н. А. К вопросам о классификации видов унификации.

Статья посвящена исследованию основных видов унификации. Определены взгляды авторов на виды унификации и дана характеристика последним. Доказано, что каждый из видов унификации является своеобразным балансом в регулировании общественных отношений.

Ключевые слова: универсальная унификация, региональная унификация, материальная и процессуальная унификация, унификация коллизионных норм, международно-договорная унификация нормативно-правовая унификация.

Nevmerzhitska N. O. To questions about classification of standardization.

The article investigates the main types of unification. Outlines the views of the authors on the types of unification and the characteristic of the latter. We prove that every type of unification is a kind of balance in the regulation of social relations.

Keywords: universal standardization, regional unification, substantive and procedural standardization and unification of conflict of laws, international contract standardization, regulatory unification.

УДК 321.01(477)

Цокур Є. Г.

Запорізький національний університет

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Головну увагу в статті приділено аналізу українського досвіду забезпечення владної легітимності в контексті загальноєвропейських та світових тенденцій в практичній та теоретичній площинах. Розглянуті особливості делегітимаційних процесів, які є складовою процесу набуття легітимності владними інституціями. У статті представлено авторське бачення шляхів та методів забезпечення легітимності українських владних інституцій на основі наявного міжнародного досвіду та світових тенденцій щодо взаємопов'язаності легітимаційних дій та процедур з проблематикою становлення дієвих та впливових інституцій громадянського суспільства.

Ключові слова: легітимність, легітимація, делегітимація, влада, суспільство, криза легітимності, політичне управління, політичний режим.

Суспільно-політичні зміни початку 90-х років в Україні призвели до значної трансформації політики, методів та технологій легітимації влади. Отримана в спадок від радянських часів модель забезпечення легітимності влади, заснована на переважному використанні примусу та сили, вже не могла ефективно використовуватися в практиці державно-політичної діяльності, а нової моделі створено не було. Проблема ускладнилася тим, що правляча еліта персонально майже не змінилася, продовжуючи діяти та керувати державою та суспільством за допомогою тих же методів та технологій, що й за радянських часів. Стара провладна еліта, як